

ligiosum teneri; absurdum esse socialem indifferentismum in negotio Religionis ¹.

162. Vafra autem simulatione iura Ecclesiae validiora et liberaiora ex hac separatione evadere dicuntur. Quin immo illa prorsus evertuntur a Statu, qui Ecclesiam a se divellit: siquidem idem est religionem nullo loco habere, ac eius iura contemnere, atque iis adversas leges sancire: unde etiam efficitur, ut civibus opposita, quae Religio iubet, praecepta libere et sine impedimento servandi facultas adimatur. Atque id ipsum lugenda experientia comprobatur; hodierni enim rerum publicarum moderatores, dum separationem Status ab Ecclesia iactant, turpissime eam insectantur, illiusque iura irrita facere magna contentione obnituntur.

163. Itaque distincta quidem sunt Ecclesiae et Status iura; sed tamen non sunt seiungenda, quinimmo, ut s. Petrus Damianus inquit, *mutuo quodam sibi foedere copulanda* ²; ita ut potestates, se mutuis praesidiis in proprio ordine foventes, in bonum hominis harmonice conspirent, seu, ut « tanta simimet invicem unanimitate iungantur, ut quodam mutuo caritatis glutino et rex in Romano Pontifice, et Romanus Pontifex inveniatur in rege ³ ». Non enim « utriusque institutor Deus in destructionem ea connexuit, sed in aedificationem ⁴ ». Quam rem iam ab initio Pontificatus sui Pius PP. IX sapienter explicavit illis verbis: « In eam porro spem erigimur fore, ut Carissimi in Christo Filii Nostri Viri Principes pro eorum pietate et religione in memoriam revocantes regiam potestatem sibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam, et Nos cum Ecclesiae causam, tum eorum regni agere, et salutis, ut provinciarum suarum quieto iure potiantur, communibus nostris votis, consiliis, studiis, sua ope et auctoritate faveant, atque ipsius Ecclesiae libertatem incolumitatemque defendant, ut et Christi

¹ P. 170-177.

² *Epist.* lib. VII, Ep. III ad Henricum, *Henrici II imp. fl.*, *Opp.* t. I, p. 121.

³ *Opusc.* IV, *Discept. Synod.*, *Opp.* t. III, p. 35.

⁴ S. Bernardus, *Epist.* CCXLIII ad Conradum regem Romanorum, *Opp.* t. II, p. 101, Venetiis 1596.

dextera eorum defendatur imperium ¹ ». Et rursus: « Supremus Auctor supernaturalis iuxta et naturalis ordinis, qui, utpote omnium principium et finis, omnia propter semetipsum fecit, dum hominem ad se creatum in similitudinem eius consortio constituit in terris, profecto debuit utrumque ordinem ipsi praestitutum mutuo iungere nexu, et inferioris explicationem, leges, vicissitudines ita superiori attemperatas velle, ut auxilio huic essent, nisiue concordiam cum ipso humanam familiam ad verae aeternaeque felicitatis assecutionem dirigerent. Qui igitur hosce ordines dissociat, qui religionem Deumque ablegat a civili societate, aut seponit; is certe quattit aedificium, disgregat partes, fundamenta suffodit, parat ruinam, illudque confirmat sacrarum Litterarum oraculum: *Gens et regnum, quod non servierit Tibi, peribit* ² ».

ART. XVII. De societibus civilibus inter se comparatis, et in primis de earum iuribus et officiis

164. Hactenus societates civiles absolute in se spectavimus. Iamvero, quemadmodum individui homines, etiam praecisa quavis relatione sociali, quibusdam officiis, et iuribus reciprocis devinciuntur, eo quod eandem habent naturam, ad eundemque finem conspirant, ad quem assequendum per easdem, quibus pollent, facultates se invicem adiuvere possunt ³; ita singulae civiles societates, velut personae morales, etsi altera ab altera non pendent, et communi imperio non subiiciantur, tamen quibusdam officiis et iuribus invicem colligantur; ac proinde inter eas existit quaedam communio, seu socialitas, quae *internationalis* appellatur. « Humanum genus, ad rem inquit Groningius, quamvis in varios populos et regna divisum, semper habet aliquam unitatem non solum specificam, sed etiam quasi politicam et moralem; quam indicat naturale praeceptum mutui amoris et misericordiae, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, et cuiuscumque nationis. Qua-

¹ *Epist. Encyclica ad omnes Patriarchas etc.*, die IX Nov. 1846.

² *Litt. com.* Clementi Solaro Della Margarita, 18 Feb. 1865, in *Ephem. La Scienza e La Fede*, vol. LVII, p. 22, Napoli 1865.

³ « Proximus diligitur secundum rationem societatis in isto bono (nempe Deo) »; ² ² ^{ac}, q. XXVI, a. 4 c. Cf p. 46.

propter licet unaquaeque civitas perfecta, respublica, aut regnum sit in se communitas perfecta, et suis membris constans; nihilominus quaelibet illarum est etiam membrum aliquo modo huius universi, prout genus humanum spectat. Numquam enim illae communitates sunt adeo sibi sufficientes singillatim, quin indigeant aliquo mutuo iuvamine et societate ac communicatione, interdum ad melius esse, maioremque utilitatem; interdum vero et ob moralem necessitatem¹.

165. Haec autem naturalis communio perfectiorem, licet minus extensam, societatis formam penes quasdam gentes per foedera induit, ita ut superior constituatur, cui cura incumbit generalia illarum negotia gerendi; cuiusmodi olim erat quoad varios populos Graeciae concilium Amphictionum, atque aliqua ratione societates foederales, quae aetate nostra sive in Europa, sive in America existunt. Ultimus vero socialitatis gradus, seu universalis et omnibus numeris absoluta unitas, ad quam gentes inclinant, *ethnarchia* nuncupatur.

166. Itaque in primis de officiis et iuribus, quae ad naturalem gentium socialitatem spectant, quaedam delibabimus²; deinde aliquid de foederibus disseremus; tum de bello, per quod una gens repetere et tueri nititur sua iura,

¹ *Biblioth. iur. gent.*, lib. III, c. 1, art. 12. Cf Gerdil, *Elementorum moralis prudentiae iuris specimen*, pars 1^a, § IV, *Opp. t. III*, p. 594-595, ed. cit.

² Huiusmodi officia et iura *ius gentium*, prout naturale est, complectitur. Diximus, prout naturale est, ut a iure gentium positivo distinguatur. Porro *ius gentium naturale* lato sensu acceptum complectitur ipsa iuris naturalis principia, quatenus omnibus gentibus sunt communia. Stricta autem significatione, circa ea versatur, quae ubi-vis gentium ideo valent, quia ipsa a ratione ex naturalibus principiis deducuntur; cuiusmodi illud est, quod legati omni polleant securitate, quam eius muneris ratio efflagitat: « Considerare aliquid, comparando ad id, quod ex ipso sequitur, est proprium rationis; et ideo hoc idem est naturale homini, secundum rationem naturalem, quae hoc dicit. Et ideo dicit Caius Iurisconsultus: Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur, vocaturque *ius gentium* » (2^a 2^{ae}, q. LVII, a. 3 c. Cf *Intro.*, p. 6, vol. I). *Positivum* vero est, quod non ex iure naturae proficiscitur, sed ex moribus et institutis gentium; e. g., legatos, ut nunc fit, diversis titulorum ac honorum insignibus ornari.

quae ab altera gente laesa fuerunt: iis denique pauca de *ethnarchia* adiciemus.

167. Atque in primis officia, et iura, quae ex vi naturae ad societates civiles secum invicem comparatas pertinent, eiusdem generis sunt, ac ea, quae inter homines individuos existunt; siquidem numerus hominum societates ineuntium mutuas et essentielles eorum relationes quin destruat, magis magisque perficit. Itaque tum ad officia *iustitiae*, ne una alteri faciat, quod sibi factum nolit, tum ad officia *benevolentiae* gentes inter se comparatae tenentur.

168. Ex hisce officiis *iustitiae*, si extrema adsit necessitas, vel *benevolentiae*, si secus, sequitur, ut nationes commercia, quae in rerum permutationibus praecipue consistunt, inter se exerceant. Etenim « non de facili potest inveniri locus, qui sic omnibus vitae necessariis abundet, quod non indigeat aliquibus aliunde allatis; eorumque, quae in eodem loco superabundant, eodem modo redderetur multis damno copia, si per mercatorum officia ad alia loca transferri non possent¹ ».

169. Aequalitas autem gentium in earumdem iuribus primum obtinet locum². Ex qua ipsarum libertas et independentia profluit, tum ius in unaquaque conservandi, et perficiendi seipsam; atque mediis in hunc finem necessariis utendi.

¹ *De Regim. Princ.*, lib. II, c. 3. Commerciorum antiquitatem ita exhibet s. Hieronymus: « Legimus in Esaia, camelos Madian, et Ephra, et Saba aurum et thus ad urbem Domini reportantes. In typo horum camelorum, Ismaelitae negotiatores stactem, thymiam, et resinam quae nascitur in Galaad, et cutem vulneribus obducit, Aegyptis deferunt: tantaque felicitatis sunt, ut emant et vendant Ioseph, et mercimonium eorum mundi salus sit »; *D. Hieronymi Epistolae selectae*, opera Petri Canisii, lib. III, *Epist. V ad Salvinam, De servanda viduitate*, p. 438, Venetiis 1737. De iis, quae secundum prima iuris principia in commercii observanda sunt, vid. Zallinger, *Institutiones iuris naturalis et Ecclesiastici publici*, lib. IV, c. 2, § CCLXXV, p. 394, Mechliniae 1823.

² Quemadmodum in singulis hominibus praestantia virium corporis, vel animi, aut opes aequalitatem iuris naturalis non tollunt, sed usum iurium secundum prudentiae regulas moderantur; sic idem fit in gentibus, ut etsi quaequam gens nulli cedat firmitate iurium, tamen consilia sua viribus suis cogatur accommodare.

170. Haec indicasse sufficiat. Atque illud tantum mone-
re par est, ex vi libertatis non licere quidem ut una gens
regimini alterius se immisceat, aut usum iurium, quae ad
huius regem spectant, aliquo modo turbet. E contrario,
haud inde sequitur, ut una gens, nullo incolumitatis suae
gravi detrimento, non possit alteri suppetias ferre, quae vel
intestinis seditionibus ita laceretur, ut ad extremum adduca-
tur, aut iniuste a praepotenti aliquo hoste oppugnetur. *Nefarium*
scilicet et *funestum est non interventus*, ut aiunt,
placitum, quod publice docere et praestabilire non est ve-
rita aetas nostra. *Nefarium* inquit; nam « ad dilectionem
proximi pertinet, ut proximo non solum velimus bonum,
sed etiam operemur. . . Ad hoc autem, quod velimus et
operemur bonum alicuius, requiritur, quod eius necessitati
subveniamus ¹ ». Quod si homini individuo, ut propriam con-
servet vitam, ius inest sese defendendi contra iniustum in-
vasorem, ac proinde alios auxilio vocandi, potiori iure socie-
tas, ut propriam libertatem et independentiam servet, adver-
sus internas perduelliones, vel extraneum invasorem alius so-
cietatis auxilium imploret. *Funestum autem et periculosum;*
quia ex illo « quaedam veluti impunitas ac licentia impe-
tendi ac dirimendi aliena iura, proprietates, ac ditiones ipsas
contra divinas humanasque leges sanciri videtur, quemadmo-
dum luctuosa hac tempestate cernimus evenire ² ».

ART. XVIII. De foederibus

171. Porro ut mutua officia tum iustitiae, tum benevo-
lentiae firmiora reddant civitates, atque ita reipublicae pro-
speritatem et tranquillitatem securiorem efficiant, publica
ineunt *foedera*, seu pacta in perpetuum, vel ad longum tem-
pus, a summis gentium potestatibus inita, boni publici causa.

172. Horum foederum fidem salutem gentium postulat, cum
ea non fiant, nisi de rebus magni momenti, nec violentur
sine gravissimis incommodis. Enimvero in imperante, a quo

¹ 2^a 2^{ae}, q. XXXII, a. 5 c.

² Pius IX, *Alloc. habita in Consistorio secreto die XVIII sept. an.*
1860. Quare in *Syllabo* hanc proscripsit propositionem: « Proclaman-
dum est et observandum principium, quod vocant de *non-interventu* »;
§ VII, n. 62.

foedera dimanant, iura et officia civium collecta intelliguntur:
non possunt igitur violari foedera, quin iura plurimorum
hominum simul violentur; neque gens in servanda fide de-
esse potest officio suo, quin plurimi cives simul illi deesse,
ac veluti confertam iniuriam irrogare censeantur. Quocirca
ex foederibus efficitur, ut officia benevolentiae in perfectam
convertantur obligationem; atque officii iustitiae, quae iam
per se perfectam obligationem involvunt, fidelitatis officio
roborentur; siquidem « secundum honestatem ex qualibet pro-
missione homo homini obligatur: et haec est obligatio iuris
naturalis ¹ ».

173. At vero, quemadmodum in individuorum pactis, ita
et in gentium foederibus vi naturae hae insunt conditiones:
1° Si res non penitus statum suum mutet; 2° si moraliter
et physice possibilis sit; 3° ut foedus posterius intelligatur
salvo iure prioris foederis initum.

174. In foederibus ineundis adhibentur *legati*: cum enim
gentes per se et immediate nequeant commercium habere,
quibusdam gnaris viris sua negotia cum aliis gentibus coram
gerenda committunt.

175. Notio *legati* cum notione *officialis* seu ministri non
est permiscenda. Nam si quis gentis negotia, etiam publica,
tractet, non idcirco apud exteram gentem, et gentis nomine
et cum solemnni mandato eadem tractabit. Ratio igitur lega-
tionis poscit, ut qui ea fungitur, gentis sit subditus, cuius
negotia tractat; atque ut huius gentis nomine ac mandato,
extra territorium et apud exteram gentem eadem tractet ².
Quoniam vero legati gentem, a qua mittuntur, repraesentant,
illorum iura sine harum iniuria violari nequeunt ³. Denique,

¹ 2^a 2^{ae}, q. LXXXVIII, a. 3 ad 1. A foederibus foederumque fide
dictos putant *foedales*, quasi praefectos fidei publicae apud Romanos,
quorum interventu et auctoritate publicorum foederum fides constitue-
batur. Ad foedera firmanda dabantur olim obsides, vel aliae cautio-
nes, quae sunt tamquam pignus, quod « servatur et tenetur quasi pro
certitudine rei habendae »; s. Thom., in II ad Cor. c. V, lect. II. Nec inter
gentes incognita est *fideiussio*, qua gens tertia promittit a se praesti-
tum iri id, quod gens altera ex pacto debet, nisi id ipsa praestiterit.

² Vid. Zallinger, *Op. cit.*, ibid., c. VII, § CCCXII, p. 435.

³ Ius naturale nihil aliud videtur tribuere legatis, quam ut princeps
teneatur legatis ad se missis tantam securitatem et immunitatem prae-

monente Aquinate, « cessat officium legati, domino suo superveniente, quamvis et aliqua exerceat ¹ ».

ART. XIX. De Bello

176. Necessitas iurā sua tuendi adversus aliam gentem, quae ea iniuste impetit, aut violavit, bello occasionem praebet, quo, tamquam violento modo, publica tranquillitas, vel laesae iustitiae reparatio per vim quaeritur. Quare bellum vel *defensivum* est, vel *offensivum*, prout suscipitur ad hostium aggressionem, propulsandam, vel ad iniuriam susceptam ulciscendam.

177. Iam bella, quibusdam servatis conditionibus, licite geri posse omnino certum est. Etenim « imminet regi cura, ut multitudo sibi subiecta contra hostes tuta reddatur; nihil enim prodesset interiora vitare pericula, si ab exterioribus defendi non posset ² ». Quocirca « sicut licite defendunt (*principes*) eam (*republicam*) materiali gladio contra interiores perturbatores . . . , ita etiam gladio bellico ad eos pertinet rempublicam tueri ab exterioribus hostibus . . . Unde Augustinus dicit contra Faustum: « Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes principes sit ³ ».

178. Atque id amplius ita etiam explicari potest: Quoad bellum *offensivum*, si homo privatus potest adversario suo intentare litem, vel actionem iniuriarum per viam iuris ⁴, cur princeps, vel communitas non possit idem facere per viam belli, quando via iuris non est sufficiens? Alioqui publica iniuria, quae principi, vel communitati facta est, numquam posset resarciri, aut vindicari, et consequenter nec publica iustitia, et indemnitas custodiri, id, quod est absurdum. Et quoad bellum *defensivum*, si privatae personae licet vim vi repellere cum moderamine inculpatae tutelae ⁵, eo magis nationibus hoc ius convenit, cui insuper ipsae renunciare

stare, quantum legatis suis alibi praestari cupit. Reliqua fere diversis gentium moribus aut pactis determinantur.

¹ In lib. IV Sent., Dist. II, q. II, a. 1, sol. 4 c.

² De Regim. Princ., lib. I, c. 15.

³ 2^a 2^{ae}, q. XL, a. 1 c. Cf. *ibid.*, q. L, a. 4 c.

⁴ 2^a 2^{ae}, q. CVIII, a. 1 c. — ⁵ Cf. p. 35 sqq.

non possunt; siquidem bono sociorum consulere tenentur, cui obligationi deessent, si eorum iura impune laedi paterentur.

179. Diximus, *quibusdam positis conditionibus*. Quenam haec sint, ex dictis conici potest. Scilicet « ad hoc, quod aliquod bellum sit iustum, tria requiruntur: Primo quidem auctoritas principis, cuius mandato bellum est gerendum »; nam « cum cura rei publicae commissa sit principibus, ad eos pertinet rem publicam civitatis, vel regni, seu provinciae sibi subditae tueri ¹. . . Secundo, requiritur causa iusta; ut scilicet illi, qui impugnantur, propter aliquam culpam impugnationem mereantur ². . . Tertio requiritur, ut sit intentio bellantum recta; qua scilicet intenditur, vel ut bonum promoveatur, vel ut malum vitetur. . . Potest autem contingere, ut si sit legitima auctoritas indicentis bellum, et causa iusta, nihilominus propter pravam intentionem bellum reddatur illicitum. Dicit enim Augustinus in lib. 22 contra Faustum: Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus et implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si quae sunt similia, haec sunt, quae in bellis iure culpantur ³ ».

¹ Ad principem quoque pertinet milites convocare. Qua in re notanda est politicorum nostrae aetatis absurda opinio, qui omnes cives indiscriminatim militiae adscribendos esse contendunt. Sane « diversa a diversis melius, et expeditius aguntur, quam ab uno . . . Et quaedam negotia sunt adeo sibi repugnantia, ut convenienter simul exerceri non possint: et ideo illis, qui maioribus deputantur, prohibentur minora. Sicut secundum leges humanas militibus, qui deputantur ad exercitia bellica, negotiationes interdicuntur ». Sunt autem varia officia, quibus bellica exercitia repugnant; id, quod maxime dicendum est de officiis, quibus Episcopi, et Clerici deputantur; 2^a 2^{ae}, q. XL, a. 2 c.

² Bellum pro causa iusta suscipitur, si pro Religionis defensione suscipiatur: « Propter hoc fideles Christi frequenter contra infideles bellum movent; non quidem ut eos ad credendum cogant, quia si etiam eos vicissent, et captivos haberent, in eorum libertate relinquerent, an credere vellent; sed propter hoc, ut eos compellant, ne Fidem Christi impediunt »; 2^a 2^{ae}, q. X, a. 8 c. Cf. p. 176-177. De bellis religiosis, quae saec. XI et XII contra Turcas indita fuerunt, vid. Ferreri, *La Cattedra di s. Pietro proposta allo studio ed all'ossequio de' Fedeli*, p. 281, Milano 1866; Bergier, *Dictionnaire de Théologie*, art. *Croisades*, t. I, p. 698, Lille 1844; N. De Lecce, *Saggio etc.*, in *Ephem. La Scienza e La Fede*, vol. LXXXII, p. 6 sqq., Napoli 1871.

³ 2^a 2^{ae}, q. XL, a. 1 c. Ad intentionem quoque spectat, quod idem

180. Dices: Bellum est multarum caedium, ac damnorum causa; ergo est illicitum. Sed hoc verum est ex parte illius, qui iniustam, non ex parte alterius, qui iustam fovet causam. « Iniquitas, ait s. Augustinus, partis adversae iusta bella ingerit gerenda sapienti¹ ». Nam princeps, qui alteri facit iniuriam, est causa belli, et consequenter omnium damnorum, quae per bellum fiunt. At princeps, qui iniuriam patitur, non est causa belli, sed invitus ad bellum cogitur,

s. Augustinus ad Bonifacium Comitem scripsit: « Non pax quaeritur, ut bellum excitetur, sed bellum geritur, ut pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem bellando perducas »; *Epist. CLXXXIX*, al. CCV, n. 6. In bellis, cum iusta sint, licitum est uti insidiis: « Cum iustum bellum susceperit, inquit idem s. Augustinus, utrum aperta pugna, utrum insidiis vincat, nihil ad iustitiam interest »; *Quaest. in Heptateuch. lib. VI, in Iesum Nave (al. Iosue)*, qu. 10. Quod s. Thomas explicat hunc in modum: « Dicendum, quod insidiae ordinantur ad fallendum hostes. Dupliciter autem aliquis potest falli ex facto, vel dicto alterius. Uno modo, ex eo, quod ei dicitur falsum, vel non servatur promissum: et istud semper est illicitum. Et hoc modo nullus debet hostes fallere; sunt enim quaedam iura bellorum, et foedera etiam inter ipsos hostes servanda, ut Ambrosius dicit in lib. 1 *de Officiis*. Alio modo aliquis potest falli ex dicto, vel facto nostro, quia ei propositum, aut intellectum non aperimus. Hoc autem semper facere non tenemur; quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultanda, maxime infidelibus, ne irrideant, secundum illud Matth. 7, *Nolite sanctum dare canibus*. Unde multo magis ea, quae ad impugnandum inimicos paramus, sunt eis occultanda. Unde inter cetera documenta rei militaris hoc praecipue ponitur de occultandis consiliis, ne ad hostes perveniant, ut patet in lib. *Stratagematum Francorum*. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est uti in bellis iustis. Nec proprie huiusmodi insidiae vocantur fraudes, nec iustitiae repugnant, nec ordinatae voluntati. Esset enim inordinata voluntas, si aliquis vellet nihil sibi ab aliis occultari »; 2^a 2^{ae}, q. XL, a. 3 c. Advertendum etiam est praedam in bello iusto non esse rapinam. Etenim « si illi, qui depraedantur hostes, habeant bellum iustum, ea, quae per violentiam in bello acquirunt, eorum efficiuntur: et hoc non habet rationem rapinae; unde nec ad restitutionem tenentur. Quamvis possint, in acceptione praedae, iustum bellum habentes, peccare per cupiditatem ex prava intentione; si scilicet non propter iustitiam, sed propter praedam principaliter pugnent. Dicit enim Augustinus in lib. *de verbis Domini*, quod propter praedam militare peccatum est. Si vero illi, qui praedam accipiunt, habeant bellum iniustum, rapinam committunt, et ad restitutionem tenentur »; 2^a 2^{ae}, q. LXVI, a. 8 ad 1.

¹) *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 8.

ut vindicet iniuriam sibi illatam, et publicam pacem¹, et iustitiam stabiliat².

ART. XX. *De ethnarchia*

181. Porro bella inter privatas nationes penitus eliminarentur, si eorum discordiae a quadam suprema auctoritate, quae has diiudicet, componantur. Quin immo hac ratione naturale, quod singulis nationibus inest, socialitatis principium ad sui maximum incrementum ac explicationem adducitur, ita ut et ipsum quasi formam universalem societatis induat, quae singularum iura tutetur. Haec quidem societas est, quae *ethnarchiae* nomine venit; atque a s. Augustino iis verbis denotari videtur: « Post civitatem vel urbem sequitur orbis terrae, in quo tertium gradum ponunt societatis humanae, incipientes a domo, et inde ad urbem, deinde ad orbem progrediendo venientes³ ».

182. Neque vero hac internationali societate singularum nationum politica independentia aufertur. Nam internam cuiusque reipublicae administrationem auctoritas illa suprema non ingreditur, ita ut quaevis gens propriis legibus se gubernet, neque eorum, quae decernit, superiori auctoritati rationem reddere teneatur; quae non nisi extrinsecas unius ad alteram gentem relationes moderatur. Quin immo independentia illa magis roboratur, et validissima quadam tutela sancitur, cum ad finem societatis internationalis maxime pertinet, ut independentia cuiusque gentis, et usus iurium, quae inde dimanant, incolumis conservetur.

183. Universalis autem haec gentium societas velut opi-

¹ « Pacem requirunt laboriosa bella »; s. Aug., *De Civ. Dei*, lib. XV, c. 4.

² Bellum etiam Christianis, secus ac Anabaptistae contendunt, licitum est, quia ex natura est licitum, neque peculiari mandato eis prohibetur. Cf. Becani, *Manuale Controversiarum*, lib. IV, c. 4, n. 13-22, p. 548-551, Patavii 1719. Id contra Manichaeos ostendit s. Augustinus, *Contra Faustum*, lib. XXII, c. 75. Alia ex parte immanitates, quae in bellis contra hostes adhibebantur, Religio Christiana amandavit, rem efficiens strictissimae necessitatis, defensionis, et humanitatis; quod confiteri cogitur ipse Montesquieu, *Esprit des lois*, liv. XXIV, c. 3.

³ *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 7.

namentum inter figmenta amandandum non est habenda. Difficultas enim ex defectu supremæ auctoritatis gignitur, cuius arbitrato imperia inter se aequalia subiicerentur. At vero, si attendatur Religionem Catholicam esse solam veram Religionem, ac proinde cunctis populis, quippe qui facile eius divinitatem cognoscere possunt, incumbere obligationem illam amplectendi, haud aegre suprema illa auctoritas consistere posset, si hæc summum, qui in ea religione est, Pontificem, communem omnium populorum doctorem et patrem adeat, ipsiusque iudicio controversias dirimendas subiiciat, aut illius saltem consilia exposcat ¹. Omnes enim imperantes auctoritatem ethnarchicam observarent, si hanc Ille moderaretur, ad quem spectat societates ad ultimum earum finem dirigere ², ordinemque moralem in tota sua amplitudine custodire; in quo auctoritas non nisi ex iustitia vim suam mutuatur, et morum gravitas, prudentia, pravaram cupiditatum sedatio, populorumque dilectio maxime reperiuntur; qui denique, ut cum Aquinate diximus, *apicem etiam temporalis potestatis tenet et plenarias vices Dei gerit* ³.

184. Horum philosophiæ moralis elementorum finem facientibus præclara illa D. Augustini verba memorare lubet, quibus Religionem alloquitur, inquiens: « Tu pueriliter pueros, fortiter iuvenes, quiete senes, prout cuiusque non corporis tantum, sed et animi ætas est, exerces ac doces. Tu foeminas viris suis, non ad explendam libidinem, sed ad propagandam prolem, et ad rei familiaris societatem, casta et fideli obedientia subiicis. Tu viros coniugibus, non ad illudendum imbecillio rem sexum, sed sinceri amoris legibus

¹ Vid. Taparelli, *Saggio teoretico di diritto naturale*, vol. II, Diss. III, n. 1036 sqq, p. 32 sqq, Napoli 1850.

² Cf p. 177.

³ Cf p. 181. Quæ optime concordant cum sententia quorundam virorum extra castra Ecclesiæ Catholicæ degentium, sed ingenio et historiae scientia præstantium. Vid. Hurter (qui postea catholicam amplexus est Fidem), *Vie d'Innoc. III*, liv. XX, et Leibnitiæ apud Madrolle, *Il Prete innanzi al secolo* (trad.), part. III, § II, p. 79-80, Napoli 1845. Eadem de re ample et accurate disseruit David Urquhart, *Appello d'un protestante al Papa, per restaurare il diritto delle genti*; trad. etc.

præficiis. Tu parentibus filios libera quadam servitute subiungis; parentes filiis pia dominatione praeponis. Tu fratribus fratres religionis vinculo firmitate atque arctiore, quam sanguinis, nectis. Tu omnem generis propinquitatem et affinitatis necessitudinem, servatis naturæ voluntatisque nexibus, mutua caritate constringis. Tu dominis servos, non tam conditionis necessitate, quam officii delectatione, doces adhaerere. Tu dominos servis, summi Dei communis Domini consideratione placabiles, et ad consulendum quam coercendum propensiores facis. Tu cives civibus, gentes gentibus, et prorsus homines primorum parentum recordatione, non societate tantum, sed quadam etiam fraternitate coniungis. Doces reges prospicere populis; mones populos se subdere regibus. . . ostendens quemadmodum et non omnibus omnia, et omnibus caritas, et nulli debeatur iniuria ¹. Quæ quanta proferantur sapientia adversus eos, qui a morali philosophia ipsam Dei notionem amovere audent, totum, quod concinnavimus, opus apprime demonstrat.

FINIS

¹ *De Moribus Ecol.*, lib. I, c. 30, n. 63.